

О ПРИРОДНОМ И КОНВЕНЦИОНАЛНОМ У ЈЕЗИКУ

При испитивању језика намеће нам се и питање, колико је његово остваривање хотимично и свесно. Колико човек врши свесно и хотимично остале радње толико врши и ову. И кад не говори „бираним речима” он их ипак одабире. То се види и по томе што се некада исправља или надопуњује у говору, што му понекад не пада на памет реч коју тражи, па застаје и мучи се да је нађе затежући гласом, или понавља неку показну заменицу (овај, онај) да би тако унутрашњим показним гестом који је често праћен и вањским боље усредредио пажњу на претставу коју хоће да извуче из памћења. С друге стране то се види и из чињенице да због истодобног навирања у његовој свести разних претстава и с њима свезаних речи долази често до њиховог мешања. Заједно са одабирањем речи он мора да изабере и форму реченице: просту или сложену, афирмативну или негативну, категоричну или хипотетичну, каузалну, финалну или какву другу. То одабирање је наметнуто самом мисленом садржином онога што хоће да каже, и његовим ставом према тој садржини као и према лицу којему упућује свој говор. Да се и ове форме налазе у свести за време изговора реченице и пре тога, објективни је доказ то што се неке од њих, као и речи, често мешају, што се дешава због истодобне појаве две различите реченичне конструкције у свести.

Наравно, у говору има доста тога што је механизировано дугом употребом. Тако се и може разумети чињеница да се толико посебних, компликованих радња из различних подручја мислене садржине и језичке форме може извршити истодобно као једна једноставна радња.

Ова механизированост омогућује да се мање напора уложи за остварење гласовне форме исказа, а да у први план поља пажње дође мислена садржина реченице. Да би се изговорили поједини гласови у речима из којих се састоји реченица потребно је да се изврше компликоване и прецизне радње на разним местима у говорном органу, од гласних жица до усана, али те се радње врше механички: кроз дуготрајну историју човековог развитка и стварања језика оне су се увежбавале тако да су се вршиле истом лакоћом иако су постајале све компликованије, разноврсније и прецизније. Стечена усавршеност мишићних и нервних функција преносила се с генерације на генерацију. Дете док је још у повоју забавља се изговарањем разних гласова и тако их нагонски увежбава за говор, који му је неопходно потребан да би се повезало с друштвом и тако омогућило свој развој и опстанак. Сталном вежбом и наслеђеном способношћу

човек је артикулиран изговор речи тако усавршио да га може вршити аутоматски као и друге вежбањем усавршене радње. Такав је изговор појединих речи, али пошто оне у речиници долазе у различите комбинације са другим речима, а тиме и у разне положаје у реченици, пригодом почетка сваке нове речи, у колико је састав реченице нов, долази до утицаја човекове свести на остварење радње, тако да се аутоматска радња понекад поремети: намеравајући да изговори један глас, вршилац говорне радње у исто време мисли на неки други који мора доцније да изговори, те тако дође до поремећаја реда којим морају да се изговоре, до метатезе ближих или даљих гласова, или и мешања речи. Овом познатом чињеницом објективно се утврђује присутност пажње, али у исто доба и њена слабост, грешка, у оваквим случајевима. Кад се говори, стварају се према потреби реченице са новом мисленом садржином, али у животу има много ситуација, потреба, осећања и радова који се понављају, па због тога има и много реченица којима се то увек на исти начин исказује. Изговор таквих укалупљених реченица механизира се као једноставна целина, па и то увелике олакшава говор. За пример таквих реченица могу се узети оне које се налазе у практичним уџбеницима као што је нпр. „За 60 сати немачки” и др. Обичне реченице које се налазе у таквим уџбеницима могле би се саставити и на неки други начин, али у колико онај који учи неки језик тачније репродуцира те језичке шаблоне у толико се више приближава језику на којем говори и сматра се да га је боље савладао. Покушаји да се произвољно праве реченице према речнику и граматичким правилима сведу се често на то да онај који говори страним језиком преводи изразне калупе из свог језика који су друкчији него у страном језику којим говори, и на тај начин отступа од уобичајеног начина изражавања у том језику. Овде спадају и многобројне пословице у разним језицима које се разликују од обичног саопштавања тиме што су речи из којих су састављене чвршће и трајније повезане, јер се јављају у облику целина повезаних ритмом, асонанцом, алитерацијом, често и у облику римованих стихова. Оне се разликују од обичног говора и тиме што се наводе као туђе мишљење. Истина, обично се не каже да је то туђе мишљење, али се то подразумева, јер су оне свакоме познате као опште признате истине, чиме се онај који их употреби користи да би боље извео неки закључак и доказао његову истинитост, као и многобројне фразе, узречице и многобројна поређена: нпр. страшљив као зец, и др., која су се такође учврстила у језику, па се у говору употребљавају као већ готове целине, због чега се у њима механизираниост изговора лако остварује.

У говору поред мисли долазе до израза и воља и осећања. Они се исказују не само интелектуалним, језичким, него и музичким средствима. Овим последњим теже се влада него оним првим. Под утицајем осећања хтели бисмо да нешто више речемо, али под утицајем разума настојимо да то прећутимо, у чему често успевамо. Међутим у владању музичким говорним елементима теже се постигне успех, и када бисмо хтели да прикријемо своје узбуђење флегматичним изговором речи, јави се понеки дрхтај гласа, промена тона и др. У јачем узбуђењу

попушта пажња да се речи изговоре правилним књижевним језиком, па долази до мешања са дијалектом или другим језиком који се раније учврстио у памћењу, и у говор продру из њих разни елементи, особито акценат. Музички израз се формира под утицајем физиолошких промена у говорном органу и промена које се врше у читавом телу са настајањем различитих расположења и емоција. Хотимичним имитирањем ових емоција и њихових одраза у гласовној форми речи и реченице створена су разна фонетска експресивна средства у језику.

Поред интелектуалних, волунтативних и осећајних елемената који се запајају у говору, у њему се налазе и елементи чисто физичког порекла. То су елементи који су у вези са дисањем и артикулационом базом при говору. Док говоримо опажају се с времена на време у изговореним речима разна отступања и модификације као последица нехотичних покрета у говорном органу, разне неправилности у изговору гласова које настају због попуштања напрегнутости мишића потребне за тачан изговор речи у свим њиховим саставним деловима. Често се опажа да се због недостатка ваздушне струје последња реч једва чујно изговори. Због истог разлога ослабљује се или потпуно редуцира изговор појединих гласова. Пошто се то стално догађа у мањој или већој мери, у току времена реч се скрати и њена тако промењена форма постане стална. Слабљењу, губљењу или променама највише су изложени слогови који су најмање наглашени, а то је на првом месту најзадњи слог у речи, ако није на њему традиционални нагласак, али је познато да се слогови и у унутрашњости речи могу јако ослабити па и нестати особито у језицима са експираторним акцентом. Наглашавање речи у вези са њеним значењем и истицањем у реченици врши се свесно, али слабљење једног слога у речи због наглашавања другог свако се врши несвесно због недостатка ваздушне струје. Речи које су се у вези са реченичним нагласком често изговарале са слабијом експираторном снагом редуцирале су свој гласовни састав; тако су се добиле и енклитичне форме речи у разним језицима. Слабији изговор читаве речи био је ту хотимичан, али редуција гласова у тим речима настала је нехотично због ослабљивања ваздушне струје.

Као један од најважнијих фактора који несвесно, природним путем утичу на промене у гласовном саставу речи сматра се артикулациона база, која овиси о начину живота и клими. Особито она овиси о врсти рада којим се баве носиоци појединих језика (о томе мој рад „Израз лица и изговор вгласова“ Год. зб. Фил. фак. Скопје 1950). До тих промена, како је познато, у гласовном саставу речи долази због тога што под утицајем промена у артикулационој бази настају промене у фонетском систему језика. И темпо говора и ритам који су се у језику учврстили природним путем, под утицајем начина живота и темперамента од великог су утицаја на промене које настају у гласовном саставу речи.

И аблаутске промене, квалитативне и квантитативне, за које су се хотимично, ради комуникације, везала многобројна разликовања лексичких и граматичких значења, настале су у првом свом зачетку природним путем под утицајем акцента, музикалног односно динамичког, али

даљем њиховом развијању допринела је тежња да се што више диференцирају ти гласови ради добијања нових гласовних форма потребних за разликовање значења речи. Међу променама које се врше без утицаја воље најобичније су палатализације и лабијализације, које се врше природним путем несвесно као и друге промене, што су особито истицали натуралисти, који су читав језик посматрали као природну појаву. Те промене су од великог утицаја на промене у гласовном саставу речи и уопште на фонетски систем језика, а преко тих промена и на морфологију и синтаксу. Преко ових промена добијали су се природним путем, без утицаја човекове воље, нови палатализирани, лабијализирани или аспирирани гласови. То је остварено нехотичним попуштањем пажње пригодном изговарања традиционалног звука, нехотичним инстинктивним заносењем покрета говорних органа у правцу који тражи најмањи утрошак енергије, насупротив конзервативној тежњи да се глас изговори онако како је наслеђен. Овим променама стварају се нови традиционални гласови и акценти, које опет почну да нагризају споменути слепи физички фактори. Асимилацијама по звучности или месту артикулације се олакшава изговор појединих гласовних група, али се самом значењу ништа не доприноси, него се стварају непотребне разлике; нпр. у облицима врабац врапца, разлика *б*, *й* у колико се односи на лексичко значење неумесна је, јер уноси разлику где је нема, будући да лексичко значење у разним падежима остаје исто, а у колико би се односила на граматичко значење непотребна је, јер је падежно значење довољно означено падежним наставком; у префиксима глагола: истрести, ишчашити, наткрилити, отпремити, поткупити, раскрилити, устрести се изгубила се гласовна форма префикса из-, над-, од-, итд. и добиле се непотребне форме ис-, иш-нат-, итд. Оваквих и других примера могло би се у великом броју навести и из других језика као у латинском *improbo*, и др. где се изгубила гласовна слика предлога *in*, или *σύν* у грчком *σύνβολον* и др. Потпуно су непотребне разлике које су настале споменути палатализацијама, схр. печеш, пеку; пеци, и др. Тешкоћу ових непотребних разликовања не осећају они којима је то матерински језик онако као они који га уче, али она ипак постоји и за њих, па се у неким случајевима у току времена врши уједначавање аналогijом: *они њечу* место *њку*, према осталим облицима у којима се налази *ч*, итд. Ови облици нису се учврстили у ширим границама језичке територије па зато нису ни ушли у књижевни језик, али ипак претстављају усавршавање језика, јер се њима отклањају непотребне разлике у гласовном саставу речи као и у другим случајевима који су ушли у књижевни језик. Међутим иако је то усавршавање језика, оно се не врши ни свесно ни хотимично, него нехотично, грешком. Овакве аналогije праве највише деца која језик тек уче, па не могу тежити за његовим усавршавањем. Ове аналогije праве исто онако као што праве разне асимилације удаљених гласова у речима где не постоји никаква тешкоћа изговора. Она то врше грешком зато што нису још успела да добро опаже и запамте све разлике које постоје у гласовном саставу речи, па им гласови који су различити изгледају исти.

Ако две речи у говору често долазе заједно, та чињеница утиче да се по фонетској структури донекле изједначе као у познатом латинском

примеру *senex*ter према *dex*ter, или на какав други начин. Ако се речи мешају зато што се надопуњују по фонетској експресији или по значењу, добијају се врло експресивни изрази, јер се на тај начин у новонасталу реч унесу значења обадве речи које су се помешале. Многобројни примери из српскохрв. језика наведени су и објашњени у радовима који су штампани у Јсл. Фил. XVII и у Год. зб. Фил. фак. Скопје 1948, 1949). Због тога је за овакве случајеве боље употребити термин мешање него контаминација. Мешањем речи добијале су се нове форме са новим значењима и тако се богатио језик. Пошто је слободно и није ограничено никаквим правилима, овакво стварање речи може се сматрати да се вршило од првих језичких почетака. Ово се вршило путем асоцијације претстава, радом фантазије, ненамерно.

Говор је увек праћен радом маште, која почива на сликама утисака примљених из природе и учвршћених у памћењу. Као што се мање или више апстраховано види природа према томе да ли очима обухватамо ужи или шири простор, тако се виде и слике које се оживљују у нашој свести. За ове уже или шире слике изграђивањем језика везивале су се у свести фонетске слике, речи, помоћу којих су се изграђивали ужи или шири појмови и добијала могућност да се другима саопште. Замишљати систем језичких знакова као одвојен од претстава у памћењу које су настале путем импресија примљених у току живота и које се непрестано примају, значило би одвојити га од човека и од природе, од жила из којих прима живот. Пошто се човекове претставе непрестано умножавају и усавршавају утисцима из природе и искуством, мења се нешто и у значењу језичких знакова. Кад се описују објекти разумљиво је да се у сећању оживљују њихове слике. Како би се иначе могле имати у свести све појединости и саопштити? Објективно се може констатовати мрштење лица и напрезање мишића код онога који се мучи да се нечега сети. Исто је и кад се описују догађаји, кад се нешто приповеда. Тада се може објективно констатовати како се приповедач уноси у догађаје, како му се у изразу лица оцртавају осећања која се у њему буде. Кад се нешто доказује, слике фантазије постају све фрагментарније и редуцираније, али зато све обухватније прелазећи у појмове и категорије, не губећи никада везу с оним што се саопштава.

Према томе какву има функцију значење речи је мање или више апстраховано, али увек има везу са претставама у памћењу, а преко њих с објективном стварношћу. Именица даје или претставу нечега што објективно постоји или се замишља да постоји. Глагол даје претставу промена, које настају у објективној стварности, процесе, радње, стања у којима се налазе објекти, Његово значење, осим преставе радње, у реченици прати претстава субјекта који ту радњу врши и покрета које врши при вршењу те радње, а ако је прелазан, претстава објекта на којему се радња врши. Глаголи којима се означају атмосферске појаве не односе се ни на какав субјект који их врши, па немају потребе од субјекта у реченици: грми, свиће, дажди, али аналогично према другим глаголима могу добити и субјект: гром грми, зора свиће, киша пада. Значења ових глагола оснивају се на претставама добијеним из природе: акустичке претставе грмљавине, визуелне

претставе појављивања светлости, кише која пада и др. Придеви (квантитативно и бројеви) употпуњују претставу коју даје именица, прилози (квантитативно и приложни бројеви) претставу коју даје глагол. Предлози означајући просторне односе уносе међу претставе потребан ред.

На акустичким претставама многобројних запамћених синтагма и реченица почива граматика језика, јер се по њиховим схемама у говору праве нове синтагме и реченице.

Подлогу сваког мишљења и говора прави рад фантазије, он претходи логичком мишљењу и говору непрестано их пратећи. Научник који размишља о усавршавању неке машине, или стварању неке нове, замишља у својој машти ту машину сад синтетички у целини сад аналитички у њеним најситнијим деловима, одмеравајући њихове међусобне односе, а тако и погонску снагу која ће је ставити у покрет. Тек када у вези с тим радом пређе на решавање разних математичких проблема, он почиње да мисли све апстрактније.

Ако неко приповеда или само мисли о ономе што је доживео, он обнавља у свести слике онога што је опазио. Ако мисли или приповеда о ономе што је чуо од других, он и то замишља, али у много нејаснијим сликама, служећи се сличним претставама које има у свом памћењу и прилагођавајући их догађају који замишља. Ако мисли о ономе што ће у будућности урадити, он на исти начин замишља ствари које се још нису догодиле, не служећи се никаквим речима; нпр. ако неко мисли о свом раду у сутрашњем дану и донесе одлуку да пође код свог пријатеља, он неће у себи замислити реченицу „сутра ћу поћи код пријатеља”, него ће у својој машти замислити апстраховану слику смене дана и ноћи као и свог одласка код пријатеља у току новог дана (у колико би помишљао да тај одлазак изврши после више дана, ту би слику видео у све апстрахованијем и нејаснијем облику у колико би број дана до одласка био већи, слично слици коју претставља низ предмета који се нижу један за другим све даље и даље од гледаоца и постепено губе из вида у даљини). Ако, даље, помисли да му поврати позајмљену књигу, и то ће замислити у својој машти без икакве употребе унутрашњег говора. Ако одлучи да му нешто каже о вредности те књиге, он може да почне размишљати о томе што ће му рећи и у својој свести састављати реченице које ће изрећи; у том случају он ће у себи мислити речима. Тако се мисли и кад се смишља што ће се неком саопштити писменим путем, било да се ради о неком обичном писму или о неком књижевном делу, али то је увек праћено претходним мишљењем у сликама фантазије. Наравно, што је садржина апстрахованија то су и те слике све апстрахованије и оскудније, али никад не губе везу са претставама у свести, особито с претставом простора. Тако је у математици, где је појмовно, прецизно изражено значење бројева праћено претставом њиховог квантитативног односа, у колико психички рад није потпуно механизован.

Кад се расправља о питању природног и конвенционалног у језику у вези с његовим постанком, важно је да се зна на који се језик мисли, да ли на неартикулирани и артикулирани, или само на последњи, јер се у првом случају ради о почетку првих неартикулираних

узвика, а у другоме о почетку првих артикулираних. Међутим немогуће је дати правилан суд о природи језика, ако се не води рачуна и о неартикулираном језику, једно зато што се из њега развио артикулирани, а друго зато што он и данас прави подлогу артикулираног језика у виду речничког акцента и експресивне фонетике.

Инстинктивни, природни, били су узвици који су се јављали као рефлекс на утиске из природе, али ти су се узвици понављањем учврстили у човековом памћењу и он их је по потреби почео репродуцирати не само за време примања импресија из природе које су их изазивале, него и онда када их није примао, али су му њима одговарајући узвици били потребни, да би могао саопштити догађаје који су већ прошли, или оне за које је мислио да ће се догодити, или пак оне за које је мислио да се негде догађају иако их он не запажа. Ту је дошла до израза музичка експресија. Она је била јаче развијена него у данашњем језику, јер је била поред мимике и гестикације једино комуникативно средство. Доцније на ступњу артикулираног говора човек је комуницирао помоћу логичког начина исказивања мисли. То је вршио хотимично, али говорећи он је у исто време под утицајем физиолошких фактора које носи у себи и осећања нехотично доприносио мењању фонетске структуре језика и стварању новог у њој, што је затим потсвесно као део језичког колектива и заједно с њим искоришћавао за означавање нових појмова.

Као што човек није свестан да учествује у преиначавању и стварању језичке форме, тако он није свестан ни да учествује у преиначавању значења речи и стварању нових. Он је свестан само да саопштава своју мисао и да у том циљу употребљава језичка средства. Основна лексика данашњих језика развила се из прајезичких корена насталих из ранијих узвика у неартикулираном језику. Тај се развој вршио постепено заједничким напором свих чланова језичких колектива, почињући од обичне употребе језика, где је свак у говору настајао да што јасније изговори речи истичући у изговору делове који су имали своју фонемску вредност и користећи се новим гласовним формама које су настајале под утицајем физиолошких и психолошких фактора и оним које су мешањем долазиле из суседних говора. Нове речи настајале су комбинацијама већ постојећег језичког градива, а то се опет вршило постепено учешћем свих чланова језичког колектива. Овако су се стварале нове речи и доцније кад су створени многобројни калупи. Узмимо за пример реч напрстак (и у др. слов. јез., пол. *pararstek*, и т. д.) Можемо претпоставити да се у недостатку речи за ознаку овог прибора најпре употребљавао описни израз „оно гвожђе што се меће на прст кад се шије” и сл. Овај израз био је дуг, па се на разне начине могао скраћивати. Било који од ових краћих или дужијих израза могао се употребити први пут на разним местима истодобно, јер опис зависи углавном о ономе што се описује, а израз се остварује употребом постојећих језичких средстава, како је било и онда када је синтагма „на прст” добила наставак: односећи се на прибор за шивење она је у току говора унесена у већ постојеће језичко средство, у схему речи са суфиксом -џк, која је обухватала и неке друге речи за ознаку разних прибора и сл. Скраћивање облика наметало се свакоме због дужине израза и због могућности да он остане разумљив и када

се скрати. Тџм се могућношћу свако користио без икакве тежње да нешто ново створи у језику, него само намером да служећи се језиком истраже своју мисао ради комуникације. Ова скраћивања вршила су се постепено у говору изговарањем ове речи сад у краћем сад у дужем облику под утицајем темпа говора, акцента, ритма и потребе да се један појам означи једном речи аналогно другим појмовима. Ове ситне промене вршене су колективно у говору. Ова реч је још етимолошки провидна, али има много више речи којих је етимологија непровидна, које су дакле немотивирание. До тога је опет дошло потпуно несвесно, под утицајем физичких фактора о којима је било говорено, променом гласовног система и др., због чега се променила и евентуално скратила гласовна слика речи, тако да им ни у науци често није објашњен постанак. Ово затамњивање врло је важан фактор за диференцирање значења речи и стварање значења удаљених од основног, где би основна слика могла сметати, као нпр. у српсхрв. речи воденица (млин на воду), са значењем млинац за кафу. Кад би се употребом изгубио први слог или који други део ове речи, она би боље одговарала свом циљу, јер не би доводила у свест претставу воде. Наравно они који је употребљавају не мисле на њену етимологију као ни они који говоре „црвено црнило“ место „црвено мастило“. То је у вези са врло важном способношћу човеком да у вези са контекстом и ситуацијом према потреби у мањој или већој мери раширује или сужује, затамњује или осветљује њихово основно значење, али то је ипак извештан, иако неосетан напор и неприметна сметња јасноћи израза. Зато реч млинац има услове да потпуно истисне реч воденица у овом значењу.

У лексички има много примера провидног постанка речи из већ постојећих, а тако је било и у случајевима где се то не види због затамњености њихове етимологије. Слични се примери налазе и у морфологији [схр. свршићу, тал. *finigò* и други познати примери]. У свим овим и другим случајевима почиње се обичном употребом језика у којој учествују различити чланови језичког колектива у колико им се у говору укаже потреба да истраже саопштење којему то језичко средство одговара. У читавом овом раду свесна је и хотимична тежња да се извесна мисао саопшти, исто тако и избор и поредак речи као и форма реченице; хотимичан је и изговор гласова, а делимично и свештан у колико није механизирован, али гласовна форма оствареног саопштења није резултат само човекове воље него и природе која у њему делује независно од онога што он хоће.

Узајамни утицај између појединаца путем имитације увек новог мимичког израза и његовог одраза на гласове који се изговарају врши се нагонски подсвјесним психичким радњама. Последица је овог процеса да се нехотично, несвесно обуздава индивидуални израз појединаца и ствара све већа уједначеност прозодичних средстава у језику. И иначе онај који говори подсвесно тежи да му се говор што више уједначи са говором слушаоца.

Стварајући песничка или научна дела њихови аутори имају могућност да стварају нове речи и изразе, и да их путем тих дела унесу у језик али они постају језичка својина тек онда када их прими језички колектив,

односно кад се те речи и изрази утврде у памћењу чланова који му припадају. Народне умотворине имале су више могућности да утичу на језик, јер су биле познате великом делу народа и биле ношене у памћењу заједно са језиком. Из њих су речи улазиле у језик обично као песничке, остајући ту поред других речи које су се осећале као песничке зато што су биле изашле из обичне употребе у језику и постале због тога необичне. Тако се стварао уметни песнички језик и пре уметне књижевности, у којој су се на краће или дуже време учвршћивали разни изрази, особито код епигона великих писаца. С развојем културе и неговањем књижевног језика, настајањем нових друштвених облика, нових диференцијација ствари и појмова, нових проналазака и продуката стварају се све нове и нове речи, да се помоћу њих све то у говору означи. Све више се повећава број интернационалних, речи па се на тај начин језици приближују једни другим у лексици, односно спречава се њихово удаљавање, особито у научној терминологији. Све ове нове речи спадају у језик и доказ су његовог непрестаног развоја и богаћења, али многе међу њима треба разликовати од других речи. Док је друштво било на примитивнијем ступњу културе, сваки је човек памтио скоро све речи које су се налазиле у језику, а данас постоје многобројни термини које знају само они који се баве радовима на које се ти термини односе. Многе научне термине зна само ограничен број специјалиста. Ове речи спадају у језик, али пошто су уметне и не предају се усмено из генерације у генерацију него се чувају у књигама и из њих у старијим годинама уче, не захвата их језичка струја и остају увек непромењене по својој гласовној структури, иако се њихово значење, појмови које ове речи означају, новим сазнањима проширују и продубљују. Све се ове речи стварају свесно, понекад се у разним научним расправама или комисијама воде расправе какав би термин требало да се узме, али се не измишљају нови корени него се по језичким правилима речи праве из већ постојећих, домаћих или туђих, из живих или мртвих језика, из времена када је рашчлањени језик већ био створен.

Све што постоји у језику конвенционасно је, али се до те конвенције дошло и непрестано се долази природним, путем. Пошто се у језику увек нешто губи а нешто учвршћује, он никада није готов. Рушењем старих творевина и стварањем нових омогућује се да се језик увек подмлађује као што се и језички колектив нестајањем старих генерација и јављањем нових увек подмлађује. Истина је да језик није жив организам, али се у њему преко говора непрестано одражавају физиолошке и психолошке функције живих организма из којих су састављени језички колективи.

Језик се налази у човековом памћењу, односно у памћењу колектива који се њиме служи ради комуникације. Он је творевина друштва као што је друштво етварано и одржавано помоћу њега. Кроз све фазе свог развика човек се њиме служио ради комуникације без које не би могао опстанути. Он је човекова особина коју већ као дете у повоју почиње нагонски да стиче вежбајући се у изговору гласова. Пошто се

обнавља и изграђује у човековој свести са којом прави једну целину, чува у његовом памћењу и остварује у говору помоћу ваздушне струје стваране радом плућа, те на тај начин темељи на физиолошком саставу човековом, језик овиси о том физичком фактору, у њему долази до изражаја не само човекова духовна него и његова физичка компонента, која непрестано без његове воље и знања утиче да се језик мења.

Васо Томановић

О ЕСТЕСТВЕННОМ И УСЛОВНОМ В ЯЗЫКЕ

Среди естественных факторов, которые влияют на звуковую форму слова, независимо от воли и сознания человека (квантитативная ограниченность выдыхательной струи, уставание мышц, ограниченность сознания и внимания), весьма важными являются физиологические факторы, которые в связи с работой человека влияют на артикуляционную базу. При одних видах работы напрягаются одни мышцы (рук, глаз и др.), при других — другие, что путём ассоциированных движений отражается на форме речевого аппарата, и на движениях в нём, а вследствие постоянного повторения одной и той же работы оставляет в нём следы в виде тонической напряжённости мышц, которая влияет на форму артикуляционной базы и движения в речевом аппарате во время речи. Изменения, которые в течение времени происходят в артикуляционной базе вследствие изменения вида работы, вызванных изменениями в экономической структуре общества, как и связанные с этим изменения в фонетическом составе языка, происходят так же независимо от воли человека и его сознания.

Невольное изменение интонации и динамики под влиянием струи воздуха и различных психофизиологических процессов, образующихся как невольный рефлекс на впечатления полученные из природы, намеренно использовалось и развилось в языке для создания ударения слова и предложения, а при помощи ударения отделения логических целых одних от других или их группирования. Чередование гласных в корне, которое в самом своём зачатке является естественным и невольным, так как происходит под влиянием изменения интонации или динамики, усилилось и использовалось с целью получения новых значений. Так использовались и другие варианты, образовавшиеся невольными изменениями формы слов.

И понятия и значения являются результатом представлений, как и представления являются результатом объективной действительности и способности человека узнавать их всё более полно и точно. Следствием факта, что представления и понятия непрестанно пополняются, уточняются и умножаются новыми познаниями, является такой же процесс, происходящий и в системе языковых знаков. В случае, где для новых понятий ещё не существует слово или же существует, но в какомлибо более узком или более широком языковом коллективе не-

известно, говорящие лица в этом коллективе принуждены ради общения пользоваться разными описаниями которые в течение времени вследствие коллективного употребления сжимаются в одно простое или сложное слово. Оно могло появиться в одно и то же время в разных областях, так как это обычное употребление языка, а сравнения и описания зависят главным образом от предметов, которые описываются. Так, намеренным употреблением существующих языковых средств ненамеренно создаются простые и производные слова в языке, а по их образцу и другие. Таким коллективным путём образуются обобщения значений слов — если нужно и грамматические значения. Вообще, говорящие лица, сознательно ища как можно лучшее логическое и стилистическое выражение или перенося чужое, ненамеренно участвуют в коллективном творчестве языка. Насколько этот способ естественен, лучше всего видно, если его сравнить с искусственным способом, которым образуются разные неологизмы и вносятся в язык через печать, или специальные научные термины, которые не меняются, так как не зависят от коллективной памяти, а сохраняются в книгах, по которым учатся в более старшем возрасте меньшим числом людей.

В какой степени в языке создаётся невольно, показывает факт, что и „ошибки“, которые делаются в течение речи, могут способствовать образованию и внесению в язык нового слова и новой конструкции с новым значением. Это случаи, когда при невольном смещении слов или конструкций каждый компонент новополученной формы вносит в неё своё значение.

Взаимное влияние отдельных людей путём подражания всегда нового мимического выражения и его отражения на звуки, которые произносятся — инстинктивно. Следствием этого процесса является то, что невольно и несознательно сдерживается индивидуальное выражение отдельных людей и создаётся всё большее единообразие просодических языковых средств. Вообще существует тенденция как можно больше приравнять речь говорящего лица к речи слушателя. Всё, что существует в языке — условно. Условность эта создавалась и постоянно создаётся естественным путём. Так как в языке постоянно что-то исчезает, а что-то укореняется, он никогда не может быть окончательно создан. Постепенным исчезанием старых творений и возникновением новых создаётся возможность постепенного омолаживания языка, как и языковой коллектив исчезновением старых поколений и появлением новых, непрерывно обновляется. Правда, язык не есть живой организм, но в нём посредством речи непрерывно отражаются физиологические и психологические функции живых организмов, из которых состоят языковые коллективы. Язык есть свойство человека, как и сознание, с которым составляет единое целое.

Так как в человеке не действуют только воля и сознание, но так же и подсознание, инстинкты и чувства, которые ближе естественному, физиологическому действию, то и эти факторы проявляются в языке и непрерывно влияют на его развитие.